

Spomenik
pozabljeni
umetnosti

Pišem Vam pismo

Kdaj ste nazadnje napisali pismo? Ste sploh kdaj kakšno napisali? Če ste rojeni v tem tisočletju, najverjetneje ne. Še razglednice smo nehali pošiljati z izletov in potovanj, pisanje pisem pa je skoraj pozabljena umetnost – ker ja, včasih je res umetnost. Koliko zamujamo, ker nič več ne pišemo ali dobivamo pisem, kaže projekt Raziskovalnega centra za humanistiko Univerze v Novi Gorici – pisma, nekatera so stara že več kot sto let, objavlja v spletni zbirki Pisma. Dostopna je vsem – ljubiteljem lepih misli in lepih besed, pa tudi firbce, ki želijo pokukati v intimno življenje znanih Slovencev in njihov vsakdanjik.

Tekst: **JELKA SEŽUN**, jelka.sezun@jana.si

Nekoč – še pred videoklici, messengerjem, esemesi, elektronsko pošto, telefonom, telegramom – so bila pisma. Edini način komunikacije med ljudmi, ki niso živeli v istem kraju. Včasih so bili pol sveta narazen. Pisma so premagovala ogromne razdalje in za to potrebovala tedne ali mesece. Ampak ni bilo lepšega kot dobiti pismo, polno novic, zanimivega čveka – no, opravljanja – in lepih želja. V neki anketi je skoraj

sedemdeset odstotkov ljudi priznalo, da čeprav sami ne pišejo pisem, jih še vedno grozno radi dobivajo. Pred časom sem našla nekaj svojih pisem, ki jih je moja mama zvesto hranila. Dolga pisma, gosto popisani listi, ki sem jih staršem pisala s počitnic. Hecno je bilo spet srečati tisto deklico. Nič usodnega, nič globoko dramatičnega ni napisala, samo zabavno poročilo, polno hecnih dogodkov, ampak saj ne gre toliko za vsebino, gre za to, da

ta pisma pravijo, zame sta toliko pomembna, da si vzamem čas in vama pišem. Ker je bilo pisanje pisem že takrat iz mode.

Nekateri pravijo, nikar panike, saj pisma niso nikamor izginila, samo preselila so se, digitalizirala, niso več napisana z roko, temveč na računalnik – a konec koncev so tudi elektronska pisma še vedno pisma. Ni res. Ni isto. Danes je komunikacija hitrejša – a je tudi veliko izgubila. Za pisanje pisma

si je moral človek vzeti čas in razmislek, ni samo pustil prstom, da v nekaj sekundah izstrelijo nekaj na hitro naklepanih stavkov. Osebna sporočila so dobila krila in izgubila dušo.

Odperto okno v preteklost.

Zbirka Pisma je ljubezensko pismo pismom, tako rekoč. Edinstvena zbirka v slovenskem prostoru je tó, nastajala je več let. Novogoriški raziskovalci so pokukali v pisma, ki jih hrani NUK, v zapuščino znanih in neznanih Slovencev, in našli način, da so dragoceni stari dokumenti zlahka dostopni vsem – pisma pretipkavajo pristojevoljci, skoraj tisoč daljših in krajših sporočil je že na spletu (<https://pisma-rch.ung.si>) in ves čas dodajajo nova. Zbirka ima tudi svojo stran na Facebooku in Instagramu. Takole pravijo avtorji: »Zbirka Pisma uporabnikom omogoča, da prosto dostopajo do intimnih korespondenc najrazličnejših posameznikov iz časa, ko so bila pisma

ključno sredstvo sporazumevanja. V njih so si izmenjevali novice in nasvete ter si izpovedovali doživljanje vsakdana. Na strani Pisma lahko izbrskate teme, ki vas najbolj zanimajo, na primer erotika, feminizem, hrana, otroštvo in migracije. Med digitaliziranimi zapisi lahko brskamo tudi na podlagi določenega pošiljatelja oziroma pošiljateljice, prejemnika oziroma prejemnice ali kraja, iz katerega je bilo pismo poslano oziroma kamor je bilo poslano, datuma prejema pisma in spola pošiljatelja oziroma pošiljateljice ter prejemnika oziroma prejemnice. Pisma so ključen del kulturne dediščine, ker omogočajo intimen in avtentičen vpogled v razmišljanje posameznika ali posameznice.»

Naši predniki so imeli v pismih veliko povedati o vremenu, kaže zbirka, v kateri je več ženskih pisem kot moških. In ne bodite presenečeni, če v kakšnem pismu naletite na cirilico – pisma so sicer v slovenščini, a kadar so sporočali kaj takega, kar ni bilo za vsake oči, so včasih to napisali v cirilici. Čeprav jih ta seveda ni obvarovala pred cenzuro – mi se hojimo vseprisotnega vsevidečega vsesliščnega Velikega brata, oni so se pa cenzure, ki je imela pravico odpirati zasebno pošto in je to tudi počela.

Lepim ženskam ni treba pisati pesmi. Seveda smo šli brskati po tem razkošnem banketu misli in opaznanj, pa smo našli nekaj slavnih primerov iz bogate korespon-

dence pesnika Antona Aškercja, ki si je veliko dopisoval s pesnicami in pisateljicami. Hecen gospod je bil, ni dosti dal na udvorljivost in vpludne fraze, streljal je naravnost med oči. Sem in tja lahko naletite tudi na kakšen odstavek, ki bi bil lahko napisan danes, samo jezik ga izdaja, da je več kot stoletje starejši.

Anton Aškerc

Tule je na primer del pisma, ki ga je leta 1896 poslal Marici Nadlišek Bartol (urednici prvega ženskega časopisa Slovenka):

»Veledenjena gospodična!

Čeprav imamo mi Slovenci brž preveč ko premalo časnikov, vendar mora vsak pameten človek pripoznavati važnost Vašega podjetja. Če bode Vaše žensko glasilo prinašalo dobrih člankov in bode spretno uređovano, utegne veliko koristiti izobrazbi našega ženstva.

In to ženstvo naše je res sila zaostalo! Jedina zavedna in izobrazena ženska inteligencija so med nami prav za prav gospodične uč-

teljice. Kaj pa kaj čitajo druge, tako zv. meščanske dame? Domača literatura jim je španska vas.

A govoriti o važnosti ženske izobrazbe, reklo bi se vodo v morje izlivati.

'Žensko vprašanje' je jedno izmed najvažnejših vprašanj – tudi za nas.

Ako hočemo napredovati v svetovni omiki, napredovati mora vsopredno z moškoj inteligencijoj tudi ženska, drugače smo izgubljeni ...»

Pa tale odstavek iz drugega pisma isti Marici istega leta – dragocen primer, kako dati ženski nenadkriljiv kompliment: »Vi ste sicer ženska, toda Vaša beseda, 'Edinosti' (21. nov.) je bila – moška. Bravissimo! Da bi morali vsi belletristi pisati po enem kopitu – to je že res več ko smešno ...« Pa na ženske časopise se je možakar tudi spoznal, očitno. Takole je pisal Marici leta 1898: »'Slovenko' le izdajajte na vsaki način tudi v prihodnjem letu. Enkrat na mesec je pa dovolj. Saj imate dovolj bogatih ljudij tam doli. Ti lahko kaj vržejo za subvencijo. Samo menj belletristike, pa več pouke iz ženske sfere in za ženske. Tudi modno prilogo bi kazalo pridajati.«

Iz pisma Vidi Jeraj leta 1897: »Kar se mene tiče – dovolite mi še to opazko – bil sem dozđaj sila skeptičen glede poetičnih spisov in pesmij izpod ženskih peres.

Meni je lepa ženska sama na sebi najlepša poezija. Ni treba, da bi taka še pisala poezije ...«

Odlomek (iz pisma Ljudmili Po-

ljanec leta 1903), ki ga bržkone nikoli ne bo uporabila Turistična zveza Slovenije: »Na Bled ne pridem, čeprav nisem bil tam gori že tri leta. Me nič kaj ne zanima. Tudi je prihod po tisti prašni cesti sila dolgočasen. Bled je sam na sebi seveda biser, pa enkrat, dvakrat ga ima človek dosti. Premajhno je vse, preidilsko. Jaz pa imam rajši širje horizonte. Več dni bi jaz na Bledu ne prestal; ne vedel bi, s čim naj ubijem čas ... Ako se oglasite na povratku v Ljubljani, mi bo drago.«

In še dragocen literarni nasvet: če pišete pesmi, se za vsako ceno izogibajte erotiki (iz pisma Vidi Jeraj leta 1897).

»Blagorodna gospodična!

Lirsko žilo imate – to je res. Samo glejte, da boste pisali samo takrat, kadar Vas čustvo sili k temu. Erotika je že tako stara in obrabljena tema, da mu je težko najti novih stranij. S samoj erotikoj tudi v pesmih ne boste dolgo mogli izhajati, sicer zajdete v maniro. S časom Vas bodo pač začele zanimati še druge – temne strani življenja – trpljenje in njega tragika – uboštvo in njegova borba z bogastvom ... Ali Vas socijalno vprašanje ne zanima?

Svoje srce človek kmalu izpesni in kdor je pravi poet, človeko- in rodoljub, kdor zna opazovati življenje, ta vidi marsikaj, kar ga vsodbode na Pegaza. No, pa saj ste se mladi – kakor vidim v Popotnikovem koledarju za l. 1897 – in sčasom boste že še navili drugih strun na svojo liro.« ■